

УДК 323.382

ПОЛІТИЧНА БІДНІСТЬ ЯК ФАКТОР ВИКЛЮЧЕННЯ СУСПІЛЬНИХ ГРУП ЗІ СФЕРИ ПРИЙНЯТТЯ ПОЛІТИЧНИХ РІШЕНЬ**Шуліка А. А., к. політ. н., доцент кафедри політології Дніпровського національного університету ім. Олеса Гончара (Україна)****Шуліка А. А. Політична бідність як фактор виключення суспільних груп з сфери прийняття політичних рішень**

В статті наголошується, що надмірна соціальна нерівність пригнічує мотиваційну сферу людської свідомості, веде до втрати віри в соціальну справедливість і загальне благо для всього населення, підриває моральні основи суспільної та політичної єдності і згоди. Внаслідок цих обставин з соціально-політичної сфери, публічної політики виключається велика частина суспільства. Можна зафіксувати знижений інтерес до політики і спад політичної активності, що виявляється в участі в діяльності громадських і партійних організацій, у виборах різних рівнів. Політична бідність перш за все визначає рівність доступу і соціального визнання, і таким чином, мінімальні вимоги для ефективної участі в політичному житті, або адекватному суспільно-політичному функціонуванні.

Ключові слова: бідність, політична бідність, політична нерівність, політична рівність, суспільні групи.

Shulika A. A. Political poverty as a factor in excluding social groups from making policy decisions

The article emphasizes that excessive social inequality suppresses the motivational sphere of human consciousness, leads to a loss of faith in social justice and the common good for the whole population, undermining the moral foundations of social and political unity and consent. Due to these circumstances from the socio-political sphere, public policy excludes a large part of society. It is possible to record a reduced interest in politics and the decline of political activity, which manifests itself in participation in the activities of public and party organizations, in elections of different levels. Political poverty primarily affects equality of access and social recognition, and thus the minimum requirements for effective participation in political life, or adequate social and political functioning.

Key words: poverty, political poverty, political inequality, political equality, social groups.

Проблеми соціальної нерівності та бідності є актуальною проблемою економічного та соціального розвитку всіх країн світу. Разом з тим не можливо ігнорувати той рівень впливу, який має проблема бідності в політичній сфері. Просідання у економічній сфері тягне за собою виключення з інших сфер - культурної, політичної, соціальної. Саме розмежування суспільства на закриті соціальні групи за економічними показниками призводить до формування політичних конфліктів.

Будь-яка суспільна група намагається відстоювати свої інтереси та позиції, впливати на прийняття політичних рішень в державі. Але такий вплив не можливий при умові закріплення політичної нерівності. Бідність веде до обмеження можливостей, наслідком чого формується соціально-політичне виключення, коли доволі велика частина населення опиняється в умовах соціальної ексклюзії та маргіналізується. Тому в сучасних політичній науці необхідно акцентувати увагу на дослідженнях політичної бідності, мінімізації її наслідків, що є умовою формування стійкого соціально-політичного розвитку.

Метою статті є аналіз основних аспектів формування феномену політичної бідності в сучасних умовах.

Феномен політичної бідності набув поширення завдяки працям американського політолога Джеймса Бохмана. Також великий вплив на дослідження даної проблематики справили П. Штомпка, А. Сен, Дж. Коен та ін.

Еквівалентом надлишкової соціальної нерівності в сфері політики стає феномен політичної бідності. У трактуванні Дж. Бохмана суть цього феномена полягає у «нездатності деяких груп громадян ефективно брати участь в демократичному процесі», що робить їх уразливими «перед наслідками навмисно або ненавмисно прийнятих рішень» [5, р. 125]. Політична бідність виводить громадян з публічної сфери; вони втрачають можливість представляти свої думки суспільству і державі. Індикатором політичної бідності Дж. Бохман вважає саме нездатність тієї чи іншої суспільної групи ініціювати обговорення проблем, які зачіпають її інтереси.

Наявність такого рівня соціальної нерівності призводить до безпідставної маргіналізації груп населення, їх повного витіснення з політичної сфери, що сприяє прояву нелегітимних форм соціального протесту. Не маючи можливості (та часто і бажання) для усвідомленого формулювання і тим більше захисту своїх інтересів в сфері публічної політики, вони представляють собою потенційну сферу для формування екстремістських структур [2, с. 14]. Крім того, надмірна соціальна нерівність пригнічує мотиваційну сферу людської свідомості, веде до втрати віри в соціальну справедливість і загальне благо для всього населення, підриває моральні основи суспільної та політичної єдності і згоди.

Таким чином, внаслідок цих обставин з соціально-політичної сфери, публічної політики виключається велика частина суспільства. Можна зафіксувати знижений інтерес до політики і спад політичної активності, що виявляється в участі в діяльності громадських і партійних організацій, у виборах різних рівнів.

До найбільш типових факторів, що обумовлюють ризики опинитися в тій чи іншій групі бідних, відносять: втрату здоров'я, низький рівень кваліфікації, витіснення з ринку праці, низький рівень середньодушових реальних

доходів і матеріальної забезпеченості, високе сімейне «навантаження» (багатодітні, неповні сім'ї та ін.); індивідуальні особливості, пов'язані зі способом життя, ціннісними орієнтаціями (які не бажають працювати, мають шкідливі звички і т.п.).

«Бідність викликає мутацію демократії» [2, с. 57]. Це актуалізуються в той час, коли зрушення та нестабільність в економічному і соціальному стані людей набуває надмірні масштаби, які екстраполюються на політику і формують ієрархічну вертикальну піраміду соціальної нерівності і відсторонення суспільства від політичної влади. «Ті, хто знаходяться на вершині цієї піраміди й володіють багатством, прагнуть приборати до рук і політику, використовувати важелі влади для закріплення свого домінуючого становища в державі. Ті ж, хто знаходиться «на дні», випробовують тяготи убогості й бідності, випадають зі сфери активної участі в політичному процесі, опиняються в пригнобленому становищі» [2, с. 58]. Нинішня стратифікація багатих і бідних доволі часто формується неорганічно та руйнує суспільство і встановлює антисоціальні орієнтири.

Багатство і бідність виступають характеристиками соціального та політичного розвитку суспільства. Вони породжуються дією механізму соціальної диференціації в сферах виробництва, розподілу і споживання життєвих благ. Багатство і бідність пов'язані з діалектикою прогресу і регресу в соціальному розвитку, яка полягає в тому, що прогресу багатосторонньому розвитку людини і суспільства як вищої форми вираження багатства постійно протистоїть регресивна тенденція: скоювання потенціалу особистості, поневолення духу, розвиток однієї сфери суспільства за рахунок іншої або навіть застій і загальний занепад всіх його сфер.

Якщо блага концентруються в руках небагатьох, то економіці взагалі загрожує колапс (а в політичній сфері це призводить до відкату від демократичних принципів політичного устрою). Чим більша економічна нерівність, тим сильніше стає загроза демократії. Зростання нерівності стає викликом національно-державної ідентичності, формування громадянської нації, оскільки підриває солідарність людей. Доведено, що надмірна нерівність, і особливо бідність, раз виникнувши, починає самовідтворюватися, знімаючи тим самим відмінності між нерівністю можливостей і нерівністю результатів.

Надмірні розриви рівня матеріального та соціального становища окремих груп населення формують різні образи і стилі життя, які є вирішальним фактором консолідації груп, громад і суспільства в цілому, формування атмосфери довіри, співучасті і солідарності, без чого немислимо формування єдиної національно-державної ідентичності, громадянської нації [4, с. 38-50].

Основна проблема транзитивних політичних режимів полягає в забезпеченні рівного обліку соціальних і політичних інтересів. Справедливість вимагає, щоб інтересам різних осіб приділяти рівну увагу, коли є конфлікт інтересів. «У політичному суспільстві, де існують значні відмінності в інтересах індивідів і соціальних груп, а також такі види політики і законодавства, які реалізують рівне врахування інтересів, і в кінцевому підсумку суспільне втілення рівного балансу інтересів відбувається в організаціях, які забезпечують колективне прийняття рішень» [5, р. 31]. Принцип політичної рівності підвищує значущість суспільної злагоди для справедливого політичного суспільства. Рівність в умовах доступу до прийняття рішень, є необхідною умовою для політичної рівності.

Політичне врегулювання має центральне значення для всього розвитку; і той, який не виключає потужних гравців, які швидше будуть запобігати конфліктам. Але держава також повинна працювати на низовому рівні, представляючи інтереси соціальних груп.

Кожна людина має інтерес, має свою власну точку зору. Єдиний спосіб мінімізації проблеми конфлікту цих інтересів - дати їм рівні частки в політичній владі в системі прийняття рішень. В іншому випадку формується почуття не причетності до держави, політичної сфери, суспільства, суспільної групи. «Такі види труднощів можна побачити з досвіду народів і етнічних груп в суспільствах, які докорінно відрізняються від них» [5, р. 58]. Інтерес в сенсі членства є джерелом конфліктів, а також, в тій мірі, що люди розрізняються за видами громад, які дають їм відчуття членства.

Політична бідність перш за все визначає рівність доступу і соціального визнання, і таким чином, мінімальні вимоги для ефективної участі в політичному житті, або адекватному суспільно-політичному функціонуванні. Нижче такого порогу адекватного функціонування, менш імовірно, що громадяни будуть розвивати свої потенціали і ефективно використовувати свої політичні свободи. Бідні, більше, ніж будь-яка інша група, покладаються на основні громадські послуги.

Теоріями економічної нерівності традиційно була зроблена спроба виміряти добробут або його відсутність, тобто бідність. Такі нерівності можуть бути виміряні за допомогою різних способів: з точки зору добробуту, ресурсів, можливостей, сировинних товарів, а останнім часом, можливостей. Для того, щоб розвивати цю аналогію, ми не повинні вважати, що безпосередню участь в політичному житті є необхідною умовою для благополуччя кожного члена суспільства. Але ми можемо припустити, що інститути за умов ефективно функціонуючої демократії розроблені на достатньому рівні, щоб дати громадянам більш-менш рівні можливості впливати на рішення про питання, які зачіпають їх інтереси.

Поняття політичної рівності в деякій мірі залежить від механізмів прийняття рішень, зайнятих в державному устрої. «Демократичне голосування вимагає рівного розподілу влади для всіх громадян (наприклад, одна людина, один голос) поряд з усуненням форм примусу і заборони певних екзогенних впливів (наприклад, підкуп виборців)» [6, р. 73].

На перший погляд, можливість рівності легко забезпечується найбільш відповідним для прийняття рішень способом обговорення. Використання громадського діалогу вимагає високорозвинених здібностей і навичок, пов'язаних з пізнанням і комунікацією. Цілком можливо, що деякі громадяни розвивали особливі інтереси в суспільно-політичній сфері в цілому або в конкретних питаннях, набуваючи особливі здібності і навіть експертні знання. «Але якщо дорадча політика повинна залишатися демократичною, вона може не просто віддавати перевагу

тим, хто найбільш пристосований, які мають доступ до спеціальної інформації, які володіють найбільшими ресурсами і привілейованими соціальними та політичними позиціями» [9, р. 127].

Політична бідність складається з нездатності груп громадян ефективно брати участь в демократичному процесі. Наслідки такої бідності є двосторонніми: суспільне відчуження і політична інтеграція. З одного боку, політично зубожілі групи не можуть уникнути публічного виключення; вони не можуть успішно ініціювати спільну діяльність громадського обговорення. З іншого боку, такі групи не можуть уникнути політичного включення, так як вони є законними адресатами дорадчих угод, на які вони не мають ніякого реального контролю або впливу. Тому що вони не можуть ініціювати діалог, їхнє мовчання перетворюється в згоду на користь більш потужних політичних груп, які здатні ігнорувати їх.

За межею бідності, політично нерівні громадяни не мають обґрунтованого очікування того, щоб бути в змозі впливати на рішення. «Громадяни, які розробили можливості, необхідні для ефективного обговорення, однак, можуть уникнути як включення і виключення: вони не є ні виключені з обговорення, ні включені в плани, придуманих іншими» [5, р. 333]. Стабільно неблагополучні групи не мають ніяких підстав, щоб визнати легітимність режиму, з яким вони не згодні, але не можуть дозволити собі його ігнорувати. «Бідність живить більше ворожнечі й менше поблажливості, більше ненависті й менше любові, більше ідеологічної поляризації та менше політичної єдності, більше соціальної фрагментації й менше соціального миру та культурної гармонії» [1, с. 40].

Бідність в цьому сенсі є мірою мінімальної політичної рівності в демократичному суспільстві. Вона встановлює граничні можливості кожного громадянина бути в змозі почати політичний діалог і ефективно брати участь в ньому. Політично зубожілі групи також будуть страждати від дефіциту ресурсів і благополуччя: вони будуть нести непропорційно великі навантаження і не набувати відповідні кошти для політичної свободи навіть в умовах демократії.

У ситуації публічного обговорення, навіть правильне поєднання можливостей і ресурсів не гарантує результату; це гарантує тільки те, що людина залучена і може не бути виключена. Співпраця також має бути метою будь-якого вкладу в обговорення. Добробут (в більшості випадків) є лише побічним продуктом цієї мети; досягнення індивідуальних цілей не правильна міра для успіху або невдачі в політичній сфері. Ефективна соціальна свобода вимірюється по ефективній участі в політичному процесі прийняття рішень, результат яких часто носить непряме відношення до цілей будь-якого з учасників.

У політичній сфері і особливо в умовах демократії, навіть якщо хтось має можливості і ресурси, можна не досягти своїх суспільних цілей.

Рівність не вимагає трансформації політичної волі всіх громадян в свободу деякої групи, так як ці рішення не забезпечують можливості розвитку будь-якої групи. «Справді, це навіть створює можливість нових винятків. Для стандарту рівної ефективної свободи, соціальні виключення різного роду виробляють одні й ті ж види проблем бідності на політичному рівні» [8, р. 37]. Цей стандарт може застосовуватися в різних сферах соціальної ідентичності, так що вона є основою всіх суджень про нерівний ступень соціальної свободи, а не тільки до перепадів знедоленості і повного виключення.

Зокрема, успіх в системі прийняття рішення залежить від позицій інших, переконливості своїх тверджень і суджень про переконливість позицій інших. Це необхідно для ефективної комунікативної свободи; тобто, здатності ефективно брати участь у громадській діяльності. Громадяни співпрацюють в обговоренні, тільки якщо вони покладають один на одного очікування того, що вони можуть впливати на позиції один одного.

Доволі важливою обставиною в оцінці рівня політичної бідності є проблема вимірювання політичної рівності. А. Сен пропонує, щоб аналіз рівності в «свободі досягнення» стосувався наявних даних про фактичні досягнення [9, р. 5]. Таким чином, незважаючи на те, що він проводить відмінність між досягненнями і свободою досягнення, він зазначає, що будь-яка міра такої свободи обов'язково залежить від розгляду фактичних результатів відповідних колективних процесів прийняття рішень.

Дж. Бохман стверджує, що політична рівність вимагає гарантії мінімального порога «ефективної свободи». Бідність в цьому сенсі є мірою мінімальної політичної рівності в демократичному суспільстві: вона встановлює граничні вимоги гласності в обговореннях з точки зору рівних можливостей для ефективної участі. Розвиток таких здібностей є основою громадянської рівності, так як вони пропонують громадянам більш широкі можливості дорадчого узгодження [6, р. 87].

Дж. Коен вимагає державного фінансування для забезпечення доступу громадян до громадських арен як кращій коригуючий засіб [7, р. 78]. Тобто, збільшення обсягу фінансування виборчої кампанії, вже передбачає рівну здатність до ефективного використання ресурсів. Політична рівність передбачає, то, що навіть коли такі перерозподільні заходи застосовуються, вони повинні мати інші цілі, ніж просто надання знедоленим групам більшої кількості ресурсів.

Таким чином, стійкі нерівності, сформовані основними аспектами політичної бідності є особливо критичними для демократичного процесу. Відповідно до дорадчих стандартів рішення, що приймаються в умовах сформованої нерівності не можуть претендувати на демократичну законність. Політична система не повинна винагороджувати ті групи, які просто знаходяться в кращому становищі, політична рівність не може схвалити будь-якої когнітивної елітарності.

Бібліографічний список:

1. Ель Гуессаб Карім Особливості політичної та економічної сфер життєдіяльності арабських країн / Гуессаб Карім Ель // Актуальні проблеми філософії та соціології. - 2016. - Вип. 12. - С. 39-43. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprfc_2016_12_12
2. Михайленок О. М. Общественно-политическое согласие и проблема преодоления социального неравенства / О. М. Михайленок // Власть – 2015. - Вип. № 1. - С. 12-17.
3. Циганов В.В. Політична бідність як деструктивна соціальна комунікація / В.В. Циганов // Світ соціальних комунікацій: наук. журн. [гол. ред. О. М. Холод]. – Т. 10. – К. : КиМУ, ДонНУ, КПУ, 2013. – с. 57-59.
4. Штомпка П. Доверие – основа общества / П. Штомпка. - М.: Логос, 2014. - 445 с.
5. Bohman J. Deliberative democracy: essays on reason and politics / J. Bohman, W. Rehg. - Cambridge, Massachusetts, London - 1997. – 447 p.
6. Bohman J. Deliberative Systems: Deliberative Democracy at the Large Scale / J. Bohman, J. Mansbridge, D. Thompson, J. Parkinson and others. - Cambridge: Cambridge University Press: 2013 - 204 p.
7. Cohen J. Philosophy, politics, democracy: selected essays / J Cohen. - London: Harvard University Press, 2009. – 416 p.
8. Parkinson J. Deliberative systems : deliberative democracy at the large scale / J. Parkinson, J. Mansbridge. - Cambridge Cambridge University Press, 2012 – p. 193.
9. Sen A. Inequality Reexamined / A. Sen. - Cambridge, MA: Harvard University Press, 1992. – 224 p.

УДК 342.25:35.071.6

**МЕХАНІЗМ ПРОЦЕСУ ІНСТИТУЦІЙНОГО ОФОРМЛЕННЯ
ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ**

Кулішенко Т. Ю., к. політ. н., старший викладач кафедри ЮНЕСКО «Філософія людського спілкування» та соціально-гуманітарних дисциплін Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка (Україна)

Кулішенко Т. Ю. Механізм процесу інституційного оформлення децентралізації влади

Здійснено політологічну експлікацію процесу інституціоналізації виконавчої влади в контексті децентралізації крізь призму теорії асиметричного обміну та міжлітніх пактів. Це сприяло виявленню специфічної ролі ресурсозабезпечених груп як центрів недержавної публічної влади шляхом аналізу впливу феномену асиметричного обміну на динаміку балансу владних позицій таких груп.

Ключові слова: децентралізація влади, асиметричний обмін, ресурсозабезпечені групи.

Kulishenko T. The mechanism of the institutionalization process of decentralization of power

The political explication of the process of institutionalization of executive power in the context of decentralization through the prism of the theory of asymmetric exchange and inter-city pacts has been carried out. This contributed to the identification of the specific role of resource-dependent groups as centers of non-state public power by analyzing the influence of the phenomenon of asymmetric exchange on the dynamics of the balance of power positions of such groups.

Key words: decentralization of power, asymmetric exchange, resource-dependent groups.

Актуальність теми дослідження обумовлюється важливістю євроінтеграційного дискурсу для сучасного політичного процесу України, основою якого є стратегії українського державотворення, що спрямовані на досягнення умов і критеріїв членства в Європейському Союзі. Особливої ваги в означеному контексті набуває проблема ефективної модернізації державних інституцій, зокрема, формування дієвої виконавчої влади, здатної до впровадження реальних реформ, які детермінують процеси передачі ряду владних повноважень від центральних органів виконавчої влади на місцевий рівень – як до місцевих державних органів, так і до сфери компетенції органів місцевого самоврядування. Відповідно, проблематика децентралізації набуває особливої актуальності, ставлячи на порядок денний проблему виявлення оптимальних шляхів та напрямів ефективного втілення процесів децентралізації.

Теоретичні проблеми взаємовідносини центрального та місцевих рівнів влади у різний час аналізували Е.Арато, В.Бурденюк, О. фон Гірке, Р.Гнейст, М.Драгоманов, С.Махіна, А.Михайловський, Б.Нольде, С.Перегудов, М. Пухтинський, В.Рильська, А.де Токвіль, І.Трофімова, М.Туган-Барановський, І.Франко, І.Шегаєв. Їх дослідження створили досить повну картину діяльності та законодавчо-правового оформлення інститутів децентралізації влади. Однак сам механізм децентралізації влади досі повністю не розкрито.

Метою даної статті є описання механізмів генези інституту децентралізації влади в контексті впливу соціально-економічних факторів на вказаний процес.

Як відомо, центри публічної влади інституціоналізуються як механізми перерозподілу суспільних ресурсів за допомогою влади. Звідси випливає не лише принцип централізації влади, але й принцип її децентралізації. Перш за все, держава не є ексклюзивним інструментом владного розподілу ресурсів, оскільки вже в економічній сфері